

min poliisi onkin terävöittänyt otetaan. Väyrysen mukaan olennaisinta Seattlen-kokemuksissa oli se, että tuolloin syntyi käytyäytymisen malli, joka on toistunut myöhemminkin kansainvälisissä mielenosoituksissa.

Esimerkiksi ennen huhtikuun 2000 mielenosoitusta Washingtonissa poliisi koulutti joukkojaan vasta vasten mielenosoitusten torjuntaan. Myöhemmin samana vuonna Prahassa 8 000 mielenosoittajan ja 15 000 protestin kohteen välissä oli 11 000 osin amerikkalaisten kouluttamaa poliisia ja 5 000 sotilasta reservissä! Tässä tuoreimmassakin esimerkkitapauksessa ilmapiiri oli odotetusti väkivaltainen. Kymmeniä ihmisiä loukkaantui, satoja pidätettiin ja vesitykit lauloivat.

Joistakin lieveilmiöistä huolimatta globalisaation vastaisilla liikkeillä on ollut kiistatta positiivinen vaikutuksensa perinteiseen politiikan harjoittamiseen. Väyrynen toteaaakin, että talouden ja yhteiskunnan avautuminen on tuonut kansalaiset ja yhteiskuntaryhmät aikaisempaa suurempaan kontaktiin kansainvälisten markkinavoimien kanssa. Globalisaatiokritiikki on tuonut mukanaan uusia tuulia poliittiseen keskusteluun ja käytännön päätöksentekoon.

Sisällöllisesti Väyrynen erittelee neljä pääasiallista globalisaatiokriti-

kin suuntausta. Globalisaation moraalinen kritiikki pureutuu yhteiskunnan maallistumiseen ja rationalisoitumiseen uskonnollisten ja kulttuuristen arvojen kustannuksella. Tähän läheisesti liittyen sosiaalisen ja poliittisen kritiikin puolesta puhujat näkevät globalisaation tukevan yhteiskunnallisen eriarvoistumisen syventymistä ja osallistuvan demokratian rapautumista. Kolmas globalisaatiokritiikin juonne on ympäristökritiikki, jonka kannattajat korostavat esteettömän vapaakaupan polkevan kestäväen kehityksen jalkoihinsa. Lopulta globalisaatiokritiikki voidaan tulkita myös kapitalismikritiikiksi, joka täsmentyy usein amerikkalaisen elämäntavan ja vaikutusvallan arvosteluun.

Olennainen yhteys edellisissä näkemyksissä on globalisaation ymmärtäminen yleiskäsitteeksi, joka auttaa sitomaan yhteen ja lopulta tuottamaan välineitä hyvinkin erilaisten ongelmien hallitsemiseksi. Tästä näkökulmasta keskustelua ei käydä niinkään globalisaation toivottavuudesta sinänsä vaan pikemminkin siitä, kuinka sitä tulisi käytännön politiikassa toteuttaa ja sen tuloksia jakaa. Toisin sanoen teollisuusmaissa globalisaatiokritiikki on pääosiltaan hallitusten ja monikansallisten yritysten ulkopuolelta lähtevää oppositio toimintaa, kuten

Väyrynen analyysinsä johtopäätökset tiivistää.

Väyrysen kirjasta kiinnostuneille on vielä syytä huomauttaa, että analyysiä täydentää Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen toiminnanjohtajan Folke Sundmanin puheenvuoro globalisaatiokritiikistä erityisesti Suomen näkökulmasta. Vaikka toisen kirjoittajan erillinen luku kirjan loppuun sijoitettuna on toimituksellisesti hieman omituinen ratkaisu, on Sundmanin kirjoitus kuitenkin sisällöllisesti erinomainen lisä Väyrysen analyysille. Kustantajan asemassa olisin kyllä sijoittanut Sundmanin kontribuution mieluummin heti kirjan alkuun esipuheeksi ja pyytänyt kirjoittajaa jonkin verran poleemisemmin kommentoimaan professori Väyrysen analyysiä ”ruohonjuuritason” näkökulmasta. Näin yksien kansien välissä olisi myös voinut hieman harjoittaa eri instituutioita ja kansalaisryhmiä edustavien toimijoiden välillä vuoropuhelua.

PASI PYÖRIÄ

RAIMO VÄYRYNEN
GLOBALISAATIOKRITEIKKI JA
KANSALAI SLIIKKEET
HELSINKI: GAUDEAMUS, 2001
253 s.

ONKO JOURNALISMIN KEHITYSSUUNTA VAKIINTUNUT?

Parikymmentä vuotta sitten suomalaisen tiedotustutkimuksen tamperelaista varianttia repi melkoinen riita. Toinen koulukunta asetti journalismin ihanteeksi klassisen objek-

tiivisuuden, jota se ei tuotoksissa läheskään kylliksi nähnyt. Toinen kannatti ns. uutta journalismia eli – toivottavasti en nyt liioittele – journalismin tekemisen siirtämistä kan-

salaisten ja heidän muodostamiensa joukkojen tehtäväksi; sisällöt jäivät sivuseikoiksi.

Pöly on jo laskeutunut niiden kirjojen ja artikkelien ylle, joissa

tuota ristiriitaa kehiteltiin tai ainakin syvennettiin. Pysyvää jälkeä ne tuskin jättivät, mutta journalismin ymmärtämistä ne saattoivat lisätä.

Mikä nyt sitten on ajankohtaisinta alalla? Varmaankin kansalaisjournalismi, joka alkoi kehittyä Yhdysvalloissa sen jälkeen, kun presidentinvaalikampanjat olivat yhä enemmän muodostuneet ehdokkaiden ja heidän avustajiensa näytöksiksi; kansalaisille oli varattu vain mykkä rooli. Kansalaisjournalismin isä tai ainakin näkyvin henkilö on journalistiikan professori Jay Rosen.

Suomeen tämän uuden journalistisen muodon toivat tamperelaisuttkijat Risto Kunelius ja Heikki Heikkilä. Edellinen on jo nimitetty oppiaineensa professorin virkaan ja jälkimmäinen on väitellyt alkusyksystä 2001.

Heikkilän opinnäytteen nimeä täytyy pitää nasevana, ellei suorastaan propagandistisena. Se on ehkä vähäsen ristiriidassa teoksen sisällön kanssa, sillä hän ei suinkaan halua haudata nykyistä, rumasti sanottuna ylhäältä alaspäin toimivaa journalismia – miten se voisi onnistuakaan? – vaan täydentää sitä uudentyypisillä tuotoksilla.

Ohut journalismi tarkoittaa Heikkilällä nykyistä, professionalististen ammatti-ihmisten tekemää, hankkimaa ja valikoimaa tekstiä, kuvaa ja periaatteessa kaikkea, mitä tekniikan usin kehitys on tuonut. Mitä ohut kielikuvana tarkoittaa, siihen tekijä vastaa näin: se on nykyjournalismia ja sen taustalla olevia teoreettisia ja filosofisia sitoumuksia. Teoksen ikääntynyt lukija saattaa tässä kohden muistaa sosialistisia yhteiskuntia käytäntöineen ja todeta, että ohut laatusanana myös yhdistää kummankin ideologisen leirin, niin erilaista journalismia kuin ne jossakin toisessa mielessä tuottivatkin.

Olennaista ohuelle journalismille on hallitsevan puhujan esiintyminen, mistä Heikkilä on kerännyt kirjansa ensimmäiseen osaan suurrehkon määrän esimerkkejä. Kolumneissa, ylä- ja alakertakirjoituksissa tai yleisönosastoissa tuo puhuja on tekstin kirjoittaja ja pääkirjoituksissa – yleensä, lisäksi – nimetön lehden edustaja. Heikkilä kutsuu puheena olevaa lajityyppiä puolilainausmerkeissä 'referaattijournalismiksi', jota harrastaa erityisesti STT mutta myös Helsingin Sanomat, ja itse asiassa on mahdotonta löytää sanomalehteä, joka sitä täysin hylkisi. Miltä sellainen lehti näyttäisi?

Tekijä on jaotellut referaattijournalismia alaryhmiin, joita hän on löytänyt kolme ja antanut niille nasevat nimet. Peruskouludiskurssin arvoja ovat esimerkiksi sivistys, tasarvo ja suunnitelmallisuus, kun taas tavaratalodiskurssissa korostuvat tarjonnan monipuolisuus, valinnan vapaus ja epämuodollisuus. Kolmas diskurssi rakentuu suhteellisen selvästi edellisten puhetaipojen kritiikille, ilman että sen sisältö tarjoaisi kovin konkreettista vaihtoehtoa, minkä vuoksi Heikkilä on antanut sille nimen saneerausdiskurssi.

Toimittajahaastattelut viittaavat siihen, että yksikään varsinaisen kohdelehden, Savon Sanomien, journalisteista ei juttua tehdessään käy läpi diskurssiin liittyvää pohdintaa. Hän ei myöskään arvioi tuotoksiaan mainituilla kolmella tavalla, nimikkeillä jotka jotenkin viittaisivat samaan kuin Heikkilän diskurssinimet. Kuitenkin toimittajilla on kykyä ja ammatillista mielikuvitusta pohtia oman työnsä ja edustamansa instituution toiminnan ehtoja.

Lienee helppo arvata, mitä sitten on tai olisi ohuen journalismin vastakohta, vankaksi kutsuttu. Käsitteen jäljille ohjaa sana interdiskursiivisuus, jolla tarkoitetaan journalismin kykyä sovittaa erilaiset aiheet, tematisaatiot ja niitä koskevat eri-

laiset puhuvat samaan julkisuustilaan. Journalismihan on tunnetusti muuntautumiskykyinen elämänalue, mistä kertoo muun ohessa se, että menneiden tapahtumien kirjaamisen sijasta journalismissa on kiinnostuttu yhä enemmän nykyisyydestä ja myös tulevaisuudesta. Tämä päti esimerkiksi syyskuussa 2001 USA:ta vastaan tehtyjen terrori-iskujen jälkeen. Heikkilä kirjoittaa (s. 174):

”Kansalaisjournalismin käytännössä olennaista on, että toimittajan työ ei pääty siihen, että joku heistä kirjoittaa jutun keskustelujen olennaisesta sisällöstä. Toimitusten tehtäväksi tulee huolehtia keskustelun jatkamisesta vaatimalla vastauksia kansalaisten esittämiin kysymyksiin ja vetämällä muita ajateltavissa olevia asianosaisia mukaan julkiseen keskusteluun. Kansalaisjournalismissa ei ole kysymys journalistisen päätösvallan luovuttamisesta pois toimittajilta –.”

Tässä siis oli pohjaa, jolle Heikkilä alkoi rakennella kansalaisjournalismin tekokokeilujaan Kuopiossa Savon Sanomien toimituksessa. Mukaan kutsuttiin pienehkö määrä lehden lukijoita, ja osittain tärkeänä valintaperusteena oli heidän ikänsä: 1930-luvulla syntyneet olivat jo eläkkeellä tai sinne siirtymisen kynnyksellä, 1950-luvulla syntyneet edustivat keskipolvea ja 1970-luvulla syntyneet nuorisoa. Paikkakunnat olivat Kuopio, Suonenjoki ja Siilinjärvi.

Ryhmät aloittivat työnsä – lie neekö tuo oikea sana? – kartoittamalla julkisen huomion arvoisina pitämiään ongelmia, minkä jälkeen he kutsuivat keskusteluihin itse valitsemiaan vastaajia. Tutkijan mielessä pyöri kiintoisa ajatus siitä, että englannin kielessä on kaksi yleisöä tarkoittavaa sanaa audience ja public, joista ensimmäisen perusmerkitys on mielestäni ”yleisö sinänsä, median vastaanottajat” ja jälkim-

mäisen ”aktiivinen ja keskustelevala yleisön osa”. Kuopiossa yritettiin kasvattaa public-tyyppistä yleisöä jutuilla, jotka tehtiin lukijoiden ja kunnallisvirkamiesten tapaamisista ja keskusteluista.

On helppo arvata, että tapaamiset eivät onnistuneet täydellisesti. Ne eivät myöskään epäonnistuneet. Ehkä niiden tärkein anti piili siinä, että kun toimitustyössä uutisaiheeseen virittäydytään usein kysymällä ”kuka tästä tietää” tai ”kuka tätä asiaa hoitaa”, niin nyt huomio alkoi ohjautua kysymykseen ”ketä tämä asia koskee”.

Varmaa on, että kansalaisjournalismin kokeiluja jatketaan. Heikkilän väitöskirjasta on erityisesti jäänyt korvissani soimaan yksi kohta. Niin maltillisesti ja myös ohutta journalismia arvostaen kuin hän kirjoittaakin, hän luonnehtii mainitsemaani saneerausdiskurssia näin: journalismin pitäisi muuttua, jotta se pystyisi muuttamaan maailmaa.

Mutta kumpaa pitäisi ensin yrittää, journalismin vai maailman muuttamista? Kumpi on realistisempaa? Totta puhuen ehkä sittenkin journalismin, vai pitäisikö kumpaakin saneerata rinnakkain?

Pienempi asia varmaan on se, että kansalaisesta tulee eräänlainen ”puolitoimittaja”, jos häntä useasti

käytetään kansalaisjournalismin keskustelijan roolissa. Sitä siis varottaan, mutta sitä varmaan varotaan ilman minun neuvojanikin.

PERTTI HEMÁNUS

HEIKKI HEIKKILÄ
OHUT JA VANKKA
JOURNALISMI
KANSALAISSUUS SUOMALAISEN
UUTISJOURNALISMIN
KÄYTÄNNÖISSÄ 1990-LUVULLA
MEDIATUTKIMUKSIA 1
TAMPERE: TAMPERE UNIVERSITY
PRESS, 2001
330 s.

LAADUN JÄSENNYKSIÄ

Vertaisarviointiin perustuva tutkimuksen laadunarviointi on kaikilla tieteenaloilla arkipäivää, ja sitä voi myös pitää yhtenä niistä peruspilareista, jotka jäsentävät tiedettä sosiaalisena laitoksena. Kuitenkin julkishallinnon uudet periaatteet – katseiden kääntyminen panoksista tuotoksiin ja desentralisaatio – sekä tieteellisen tiedon ja koulutuksen ymmärtäminen entistä enemmän myös taloudellisena investointina ovat lisänneet räjähdysmäisesti erilaisia organisoituja tutkimuksen ja koulutuksen arviointimuotoja.

Jouni Kekäle ja Markku Lehikoinen ovatkin tarttuneet tutkimukseensa aiheeseen, joka on yliopistopoliittisesti hyvin ajankohtainen: miten tutkimuksen ja opetuksen laatua arvioidaan eri tieteenaloilla. Kekäleen ja Lehikaisen tutkimustehtävää

motivoi havainto siitä, että vaikka arvioinnista on kirjoitettu hyllymetreittäin teoksia ja artikkeleita, laadunarviointia ei ole juuri tarkasteltu tieteenalojen tai tieteenalakulttuurien näkökulmasta. Havainto on osuva. Jostakin syystä he eivät kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen, että yliopistoissa toteutetuissa arvioinneissa tällä näkökulmalla on ollut merkitystä. Esimerkiksi Helsingin yliopiston tutkimuksen arviointi nähtiin tärkeäksi toteuttaa tieteenalakohtaisesti ja monien laitosten itse-/vertaisarviointien taustalla on ollut ajatus tieteenalakohtaisen erityispiirteiden huomioon ottamisesta. Vaikka arviointikirjallisuudessa hallitsevana suuntauksena onkin ollut tarkastella yliopistoja homogeenisinä laitoksina, yliopiston ruohonjuuritasolla asiaan on py-

ritetty kiinnittämään huomiota. Tästä näkökulmasta Kekäleen ja Lehikaisen työn voi ajatella olevan myös erityisen kiinnostava. Paitsi että se paikkaa tutkimuskirjallisuudessa olevaa aukkoa, se tarjoaa käsitteellisiä ja empiirisiä jäsennyksiä tieteenalojen eroista lähtökohdaksi erilaisiin arviointihankkeisiin ja arvioinnin ympärillä käytäviin keskusteluihin.

Kekäleen ja Lehikaisen lähtökohdanna on Suomessakin jalansijaa saanut tieteenalaluktuuriin tutkimus. Tutkimussuuntauksen jonkinlaiseksi klassikoksi on noussut Tony Becherin vuonna 1989 julkaisema teos *Academic Tribes and Territories*, jossa esitettyyn jaotteluun myös kirjoittajat teoreettisesti tukeutuvat. Becherin mukaan tieteenalat eroavat kognitiivisella ulottuvuudella jatku-